

Bånd og brud

Ved indvielsen af Johannes V. Jensen og Thit Jensen Museet i Farsø, 5. oktober 2019

Der er god grund til at ønske Farsø tillykke med et smukt, moderne museumshus, der giver publikum muligheder for at opleve de mange historier om to af dansk litteraturs mest markante skikkelser: Thit Jensen og Johannes V. Jensen. Bånd og brud er overskriften for det nye hus, der byder os indenfor til møder med værker og liv, som er de to søskendes. Historien om dem er dramatisk og spændende som få, og den rummer både fortællingen et stærkt slægtsbånd og venskabsbånd mellem to unge mennesker med himmelstormende drømme, og historien om et brud mellem dem, som ikke blev helet. Stærke viljer stod stejlt overfor hinanden, og ingen forsoning var mulig. Dette nye hus forsoner dem ikke og lader ikke en del af historien gå i glemmebogen, men viser arkitektonisk både bruddet og båndet. Selv om det er mere end 100 år er siden de to sagde deres sidste farvel til hinanden her i Farsø ved deres fars 60års fødselsdag 5 juni 1908, er konflikterne ikke glemt, og det skal de heller ikke, for de er en del af historien om de menneskelige omkostninger, der også gjorde sig gældende, da Danmark blev moderne i en kamp og modsætning mellem ideer og personer.

Dyrlægeparrets børn var lynende begavede, en flok af vilde talenter, der var optaget af videnskab, natur, fortællekunst, spiritisme, fotografi og billedkunst. Interessen for billeder bliver senere vigtig for både Thit Jensen og Johannes V. Jensen i deres forfatterskaber, fordi en af deres kvaliteter som forfattere er evnen til at skabe fortællende sproglige billeder, om end de gør det yderst forskelligt. Ikke alle i søskendeflokken blev gamle som Thit og Johannes; den næst yngste Hans døde som 29-årig i 1916, men nåede dog, hvad museet vidner om, at gøre sig gældende som billedkunstner. En anden bror, Andreas, blev af forfatteren Tom Kristensen anset for den mest begavede af dem alle, men også han døde ung allerede i 1909. To af søstrene, Isse og Lalla, forsøgte sig som forfattere, og Isse blev senere Thits sekretær. Som unge allierede Thit og Johannes sig. De var oprørske teenagere og omtalte hinanden og deres ældre kusine Jenny Andersen som ”kammerater”. De nærrede store drømme om frihed, kunst og litteratur. De to søskende betroede hinanden, at de ville være forfattere. ”Johannes har betroet mig, at han vil være forfatter. Det vil jeg også – hvis jeg kan”, skriver Thit Jensen i sin dagbog, 4. januar 1893 (Jens Andersen, *Jeg længes*, e-bog, u.p., 2016). Bror og søster morede sig sammen – han skrev f.eks. små, skægge vers til hende som versene om hendes nye tandbørste.

Hold dine tænder rene, Thit,
og hold dem hvide,
for du skal smile tit
og bide!

(Jens Andersen, *Thit - Den sidste valkyrie*, s. 72)

Hans lægestudium var kun et skalkeskjul for hans egentlige interesse og hendes tidlige drøm om at blive den første kvindelige præst, hendes ungdommelige forsøg med fotografiet og hans idé, om at hun skulle blive jordemoder, varede ikke ved.

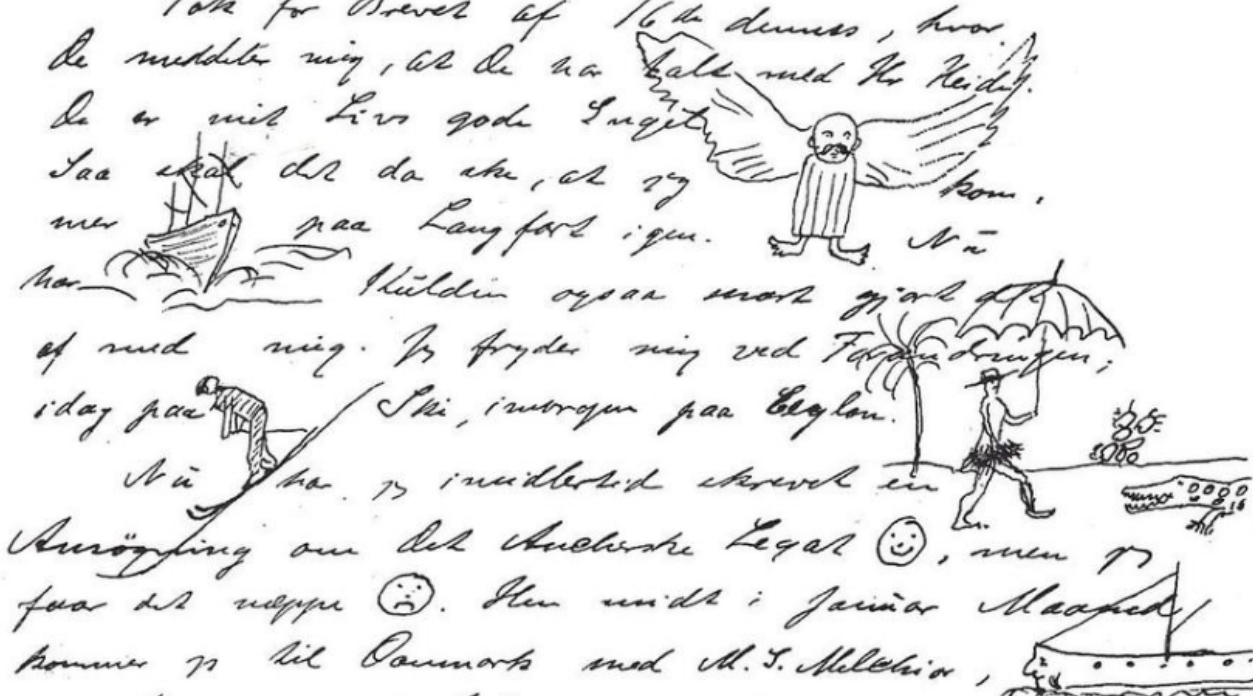
De havde begge et intenst, legende, nærmest forelsket forhold til ord og skrift. Thit Jensen taler om det hvide papir og selve skrifttegnene:

”Jeg skriver blot for at skrive. Jeg elsker at skrive – og jeg elsker hvidt papir og omgås det med ømhed. Det er velvære blot at lade hånden glide henad det hvide blad, se bogstav for bogstav, linje for linje skynde sig frem til lyset. Jeg omfatter hver lille krølle med en art kærlighed, en moderlig glæde, en skabers triumf. Jeg elsker skriften for skriftens skyld” (Jens Andersen, *Thit – Den sidste valkyrie*, 1989, s.111).

Johannes morer sig med at kombinere ord og tegninger som i et brev til forlæggeren, Ernst Bojesen fra år 1900, hvor en smiley også er i brug. Her er et uddrag af brevet

Hvortil Hr Ernst Bojesen

Tak for Brevet af 16te dennes, hvor
de meddelte mig, at de nu gik med Hr Heide.
De er mit Livs gode Engle.
Saa skal det da ske, at jeg
mer paa Langfart igen. Nu
har Thidlin ogsaa maekt gjort det
af med mig. Is fryder mig ved Fødselsdagen;
idag paa Ski, imorgen paa Eglon.
Nu har den medbragt skrevet en
Aurønging om det Aukende Legat 😊, men den
faar det næppe 😞. Den er skrevet i januar Maaned
komme den til Danmark med M. S. Melchior,

Historien om Johannes V. Jensens smiley fik *Politiken* (14.5 2015, Bagsiden) til at foreslå, at man burde gøre rettigheder gældende i forhold til det velbeslåede firma, **The Smiley Licensing Corporation**, der varetager Smiley-rettighederne. Jensen bruger i al fald både en glad og en sur emoticon. Den glade emoji kendes også fra andre ældre kilder, men den sure er Jensen ganske ene om!

Johannes V. Jensen fik sin første tekst, digtet ”Korsfareren”, trykt i 1893 i to dele, mens Thit Jensens første roman, *To Søstre*, udkom ved Valdemar Vedels mellemkomst i 1903.

Johannes V. Jensens første digt skildrer et ungt og kæmpende jeg, en modernitetens korsfarer, der forsøger at finde sit mål og med i tilværelsen. Han må gøre op med sig selv og de sine kolde ord og det hjernesvind, han i sin frihedstrang er endt med at dyrke, og han fortryder bittert, at han har vist en kvindelig side af sig selv bort til drømmenes dal. Et ungt bohemeliv får sin bekomst:

[...] Sollyls glimted paa Glas og klirrende Fade.

Muntre mennesker sad om det runde Bord,

Spiste og lo ad mine morsomme Ord.

Grimasser og Vittighed gjorde dem glade

[...]

(Johannes V. Jensen, *Samlede Digte*, 2006, bd. I, s. 551).

Det unge jeg vil noget ganske andet end bohemens fester, og han må igennem et selvopgør af ydmyghed og rædsel og et slags fødsel i kosmos, før han måske genfinder sin tabte følelse, billedliggjort af digtets kvindefigur. Johannes V. Jensen kastede sig også over underholdningsgenren og skrev spændingsføljetoner under pseudonymet Ivar Lykke. Han havde brug for både en indtjening og for al slags litterær erfaring, mens han arbejdede på sin første roman, *Danskere*, der udkom 1896.

Thit Jensen debuterede først i 1903, to år efter en dramatisk konfrontation mellem Johannes V. Jensen og hans familie her i Farsø.

Både Johannes V. Jensen og Thit Jensen biografer har grundigt analyseret, hvad der egentlig fandt sted, den dag i efteråret 1901, da Johannes V. Jensen forlod sit hjem efter et bittert møde. Bemærkelsesværdige er her Lars Handestens, *Johannes V. Jensen. Liv og værk*, 2000, og Jens Andersens *Thit – den sidste valkyrie*, 1990, der danner grundlag for min fremstilling. Johannes V. Jensen kom dog senere til en forståelse – ikke med sin søster - men med sine forældre.

Fortroligheden og venskabet mellem de to søskende var for altid brudt. Hvis vi løfter os en anelse over forskellige biografiske forhold, kan man måske opfatte stridens kerne som de to søskendes forskellige syn på køn og moral, på mænd og kvinder. Begge var de dybt optaget af at forandre de gældende opfattelser af mænd og kvinder – de ville noget helt andet end de traditionelle kønsroller. De var unge i en brydningstid, hvor intellektuelle, kunstnere og forfattere diskuterede nye ideer om mænd og kvinder, om forholdet mellem kønnene og om moral.

Mænd og kvinder

En stor nordisk fejde om sædeligheden var i fuld gang – den var faktisk indledt af Georg Brandes omkring 1870 i hans opgør med den herskende og undertrykkende seksualmoral, hans krav om kvindefrigørelse og en litterær debat af ægteskabet, og den var forsat i 1883 med Bjørnstjerne Bjørnson skuespil, *En Handske*, som kritiserede den herskende dobbeltmoral, der tillod mænd et seksualliv før ægteskabet, men krævede total seksuel afholdenhed af kvinder. Thit og Johannes tog hver sit standpunkt. Han tilsluttede sig Georg Brandes ideer om en ny moral og seksuel frigørelse, mens hun var kritisk, gik ind for Bjørnsons handskemoral og begyndte at tænke i at sikre kvinder rettigheder i samfund og ægteskab. Tillige var tiden præget af store sociale, politiske, mediemæssige og økonomiske forandringer. Vi er i perioden omkring det politiske systemskifte 1901, i perioden for andelsbevægelsens vækst, for fagbevægelsens udvikling, for tilblivelsen af et helt nyt medie billede med et politisk firbladssystem, for kvindernes kamp for stemmeret og sociale rettigheder og for industrialismens fremgang.

Thit Jensen kastede sig ud i et stort samfundskritisk forfatterskab, hvor kvinders drømme og realiteter blev portrætteret med en hvas pen. Selv om hun vendte sig imod samtidens foragt for kvindelitteratur og mænd, der sagde, at de ikke kunne finde på at læse kvindelitteratur, tog hun alligevel sine forholdsregler. Hun begyndte at forsyne sine bøger med undertitlen, ”En Samfundsroman” (Thit Jensen, *Hvorfra? Hvorhen?* 1950/2017, s. 166).

Thit var faktisk træt af litteraturens resignerede kvindeportrætter, hun ville levere et slag mod Emma Gad og Amalie Skrams kvindeskildringer (Jens Andersen, *Jeg længes*, e-bog, 2016, u.p.) og ville beskrive en ny slags kvinder, der skiller sig ud fra det såkaldt ægte, evigt kvindelige, kønnets passivitet. Hun betroede dagbogen, at hun tænkte i et såkaldt tredje køn, der ville være kendetegnet af reform- og arbejdsiver. Hun forholdt sig også til kvinders håb om både at vinde sig kærlighedens roser og arbejdets laurbær, selv om hun personligt hævdede, at hun som ung valgte at gå efter

laurbærrene frem for roserne i en erkendelse af, at hendes tid kvinder næppe vil kunne få begge dele. De mange modsætninger i kvinder liv lader sig ikke samle i en figur, og Thit Jensen valgte i sin debutroman at fortælle om tre forskellige kvindeliv: Johanne Marie, der ligger under for andre mennesker, splittes imellem sin trang til at være sig selv og sin iver efter at glæde andre, og som mister sig selv i et fejlslagent ægteskab; den selvbevidste Agda, der insisterer på sig selv og sit eget værd, også som hustru; og den flirtende Lili Rosen, der dyrker fri kærlighed og har masser af forhold, men ender med at iscenesætte sig selv som uskyldsren brud. Om Johanne Marie hedder det:

”Saa langt hun huskede tilbage i sin Barndom, som ganske ung Pige og senere ude i Verden, altid det samme: naar hun ikke var med, var der ingenting ved det hele. Hvem følte sig forurettet, naar hun var uoplagt; og – hjælp mig hist og hjælp mig her – aldrig huskede hun at have sagt nej til nogen. – Hun havde været alles Selskabsdame, alles glade Nar, altid parat til at sætte Humør i andre – sært at der aldrig var blevet forlangt, at hun ogsaa skulde gaa med Bjælder.” (*To Søstre*, 1903/2016, s. 174)

Romanen slutter med Johanne Maries sindssyge – en barsk slutning, der skrevet med en stor kunstnerisk styrke. Det var ikke blot et kvindeundertrykkende samfund, som Thit Jensen konfronterede sig med i sine samtidsromaner; det var i høj grad også modsætningerne og selvmodsigelserne i kvinders ideer om deres liv, som hun fastholder i sine fortællinger. Hun opløser tidens ideer om kvindelighed i en stribe fortællinger om forskellige slags kvinder og kvindeliv fra borgerskab og småborgerskab til bondestand og fattigfolk og begynder hurtigt at kombinere sit skønlitterære forfatterskab med en omsiggribende foredragsvirksomhed, der næppe senere er overgået af nogen dansk forfatter.

Thit Jensen var uforfærdet, når hun skrev sine store samfundsromaner og rask væk brugte løs af sine personlige erfaringer. *Familien Storm* fra 1904 er ikke autofiktion, som vi kender den fra så mange af nutidens forfatterskaber, men en klassisk nøgleroman, hvor det ikke er svært at se, hvordan Thit Jensen bruger sin hovedperson Birgitte, Git, og hendes bror Valdemar, Vally, i en kønskritisk fortolkning af sin oplevelse af sine egne nære relationer og forskellen på hendes egen og hendes brors fortællekunst. Birgitte fremstiller sig selv som en medlevende, engageret kunstner, dybt involveret i sin omverden, mens den geniale Vally i hendes udlægning, inspireret af Nietzsche isolerer sig og dyrker sine egne syner og store tanker.

Romanen vakte opsigt og høstede flere fine anmeldelser, selv om anmelderne ikke var enige om, hvorvidt Thit Jensen skildrer en ny kvindetype, der, som det hedder,

prøver at redde sit liv fra at strande på alskens modernismes skær, og som lykkes med det (*Dagens Nyheder* 25-4-1904, Albert Gnutzmann) eller om hun kvindeligt analyserer det man i ”gamle Dage kaldte Kvindesjælen” og er mindre god til at få beskrevet sine mandlige karakterer (*Berlingske Tidende* Nr. 87, 8-4-1904, signeret G-e). Enige er man dog om, at bogen er ”levende og varm, frisk og personlig” (*Dagens Nyheder*), og at den ”tindrer og gnister af liv” (*Lolland-Falsters Stifts-Tidende* 14-5-1904, -h-t-)

Johannes V. Jensen gør sig gældende i københavner-kredsen af unge forfattere. Edith Nebelong, den senere Edith Rode, fortæller om, at han med sit sproglige mesterskab, der gør sig fri af alle tidens klicheer, giver hende en helt ny virkelighedsoplevelse. Hun skriver ”Han vækkede *dem* - af sin Generation – der *kunde vaagne*” (Edith Rode, *Der var engang*, 1951/2017, s. 108)

Den unge Jensen rejste og skrev, og journalistikken blev en vej for ham dels at dyrke sin optagethed af, hvordan man kan beskrive den nye virkeligheden og dens kendsgerninger i stærke billeder og ord, dels dristigt blande genrerne og skabe nye æstetiske former, der kan udtrykke en på en gang lykkelig og skræmmende splittelse, som efter hans opfattelse gennemtrængte det moderne liv. Moderniteten så Johannes Jensen som en rig dødstid, hvor gamle ideer går til grunde og tilværelsen fundamentalt forandres. Johannes V. Jensen blev en af de mest berejste forfattere i dansk litteratur; han var rastløs, men årvågen og på jagt både efter en ny måde at være forfatter på og en ny slags mandlighed. Personligt levede han efter sit ægteskab i 1904 med Else Marie Ulrik i et traditionelt forhold, men kunstnerisk var han langt fra færdig med at tumle med de store temaer omkring mandlighed og kvindelighed. I 1906 fortalte han i en kronik i *Politiken* om sine tanker om journalistik, litteratur og mandlighed.

”Jeg har været længe nok i Amerika til at forstå, at Journalistik i vore Dage er omtrent den eneste Haandtering, der sømmer sig for en Mand. Det er et Tidsfordriv, der kommer nærmest Krig og Opdagelsesrejser til Søs. Det er vore Dages Landsknægterhverv; man skriver og man rejser. Som alle sande Heroer optræder den amerikanske journalist navnløs; han har ikke et lille tvivlsomt Ryg at dække for, men han bliver glubsk betalt; han sidder ikke og pusler med Stil, han lever på Gaden, og dens Puls går med ham over i Spalterne, den er ny med hver Nyhed. Man kan tage en hvilken som helst amerikansk Avis i sin Haand og støde på Ting uden Navn eller Mærke under, hvori der brænder et talent, stort nok til en Verdenskendt Forfatter. Men den uberømte Mester er en ung Amerikaner, der foretrækker at leve i den inderligst mulige Forening med de tusind menige Skæbner i Hverdagen frem for at

blive givet Entré til Vidderne af et eller andet halvblindt Fruentimmermandfolk, der har læst en Ton Bøger og skrevet en Bog mere derom.” (*Politiken* 20.10, 1916).

Nye forfatterroller

Digteren som den rejsende, oplevende, glubsk skrivende mand er bærende for Johannes V. Jensens praksis. Han førte sig ikke offentligt frem i det litterære miljø, men søgte sin egen måde at være forfatter på ved at koncentrere sig om rejserne og arbejdet og enkelte venner blandt de nye jyske forfattere og de fynske malere.

Thit Jensen skabte også sin egen helt nye version af hvad en forfatter kan være, og den var ganske anderledes en Johannes V. Jensens, selv om de begge brød med romantikken digterrolle, hvor digteren især var et anende geni. Johannes og Thit er forfattere, der bruger kunst og litteratur til at udtrykke deres kritik, finde et nyt, moderne sprog og udforske deres verden.

Thit Jensen kastede sig ud offentlig debat om moderskab, ægteskab og moral, og det gik ikke stille af. Hun fortalte selv, at hun begyndte på foredragsvirksomheden, fordi hun ville undgå, at hendes romaner blev tynget budskaber, og hvad hun kalder ”sociale Forbedringsønsker”.

Under eder og forbandelser, ja trusler om stening holdt hun hundredvis af foredrag, i en periode to om dagen, stiftede epokegørende foreninger, kæmpede for forfatternes ret til bibliotekspenge, og foretog langstrakte rejser i Europa og til både USA, Australien og New Zealand. Hun var allerede som ung et spiritistisk medie, men som forfatter blev hun også et socialt medie længe før digitaliseringen, instagram og Facebook, og hun fik talrige følgere, og jo, hun er selvfølgelig blevet forsynet med en profil på Facebook i lighed med Johannes V. Jensen.

Thit Jensen lå i strid med mange slags modstandere og blev udsat for krænkelser som kvinde. Der er stof til adskillige delinger af Me-Too-udsagn i Thit Jensens personlige historie. Hun blev også en stand-up performer, der skabte helt sit eget show. Hun var ikke bange for at blive hverken udskældt eller til grin, for hun var en lynende skarp debattør, der lancerede et slidstærkt og enkelt begreb, frivilligt moderskab. Begrebet sammenfattede hendes ønske for kvinders liv med den positive og opbyggelige retorik omkring kvinder og moderskab, som hun gerne vil fremme.

Thit Jensens samfundsromaner blev en vigtig del af det store gennembrud for kvindelige forfattere, der fandt sted i begyndelsen af det tyvende århundrede med frontfigurer som Agnes Henningsen, Karin Michaelis og Marie Bregendahl. Her fik dansk litteratur et helt afgørende skub i en moderne retning, hvor temaer som seksualitet, moderskab, overgangsalder, kvindehistorie og kvinders samfundsstilling

blev udviklet i forskellig slags nybrydende æstetik. Vi har en meget rig litterær arv her, som i de senere år også er blevet genopdaget.

Thit Jensens vigtigste bidrag kunne være romanen, *Familien Storm*, der som allerede en af samtidens anmeldere bemærker, ”gnister af Liv”. Thit Jensen gav sig også i kast med historiske romaner med den målsætning at opdage historiens glemte kvindefigurer. Og det gjorde hun bestemt også, men hun gav også sin personlige udlægning af adskillige historiske mænd, som hun blev optaget af. Hovedværket i hendes enormt populære historiske forfatterskab må være, romanen *Stygge Krumpen* fra 1936, om reformationstiden og den unge katolske biskop, Stygge, der forsøger at forny katolicismen. Romanen er en historiefantasi, der er båret af en vild fortælleglæde og en umådeholden fantasi. Man skal dog ikke læse romanen for selve plottet eller karaktertegningen af den lidt blege helt Stygge, men for dens vildtvoksende billedsprog og storslåede scenerier. Thit Jensen udvikler ikke mindst suggestive billeder af både et ældgammelt magisk matriarkat og et bispeligt harem, hvis eksesser overgår det meste. Det er surrealisme på dansk, og jeg vil godt indrømme, at for mig fremstår andre danske forsøg med surrealismen mådeholdne i sammenligning med Thit Jensens umådehold. Scenen, hvor Stygges onkel, biskop Niels gør sin entre til sit æde- og horegilde er uforglemmelig:

”En majestætisk hvid hansvane kommer rokkende. En uhyre fedme! Ja en klode af et madhylster, forlænget ud i et langt, hvidt fløjelssløb. Men fedme båret med værdighed. Med humor. Hofternes udbygninger marmorerede under den hvide folderige alba. Der var lagt nye flommelag på de hofter i åremål. Er der en benrad indenfor, så må den sondes med lanse. Skuldrene skråner. Brystbjerget skråner. Men så kommer bugen. Al kødtyngden fra oven er sunket nedefter ved sine egen bjørnevægt, groet ud i bug, som bæres i et stærkt seletøj, spændt som et åg over Niels Bugges nakke! En stævn af flæsk, der kommer foran ham selv, med det gyldne bispekors som galionsfigur i spidsen” (Thit Jensen, *Stygge Krumpen*, bd. I, 1936/1944, s. 174)

Thit Jensen optrådte selv ved historiske foredrag i sit hjemmesyede Dorete Due kostume, en praksis som en senere forfatter til mange populære romaner, Maria Helleberg, har taget op. Også hun har skrevet en historisk roman om Stygge Krumpen, *Stormene*, 2017. En anden forfatter, der har forklædt sig som en historisk person er Lone Hørslev, der har figureret som Marie Grubbe på omslaget af sin bog, *Dyrets år* fra 2014.

Thit Jensens øvrige stilsikre optræden i offentligheden finder også paralleller blandt nutidens forfattere. Både Thit Jensen og Karen Blixen skabte sig en tydelig offentlig

ikonografi. Karen Blixen sagde om et foto, der blev taget af Thit Jensen og hende selv: ” „Thit Jensen er for mig egentlig uimodstaaelig, et Symbol paa en Slags Kvindelighed, som kan klare sig ved stive Midler! Jeg selv ligner da aldeles Prinsesse Dromedaria fra Kardinalens Tredje Historie.“

(<https://www.gyldendal.dk/artikler/karen-blixen-i-billeder>).

Nogle af de nutidige forfatteres offentlige ikonografi har visse lighedstræk med Thit Jensens mest deri, at der skabes tydelighed, en billedidentitet og genkendelighed, f.eks. som når Leonora Christina Skov bruger farverne rødt, sort og hvidt i forbindelse med sin offentlige fremtræden, eller som når Helle Helle portrætteres med enkle virkemidler: fokus på hånden, halsen og det stærke blik. Johannes V. Jensens meget tilknappe og alvorlige fotos spørger imidlertid også i nutidig forfatterikonografi. Når man ser pressefotos af nogle af nutidens mest talentfulde danske forfattere Theis Ørntoft og Jonas Eika i selskab med den unge Johannes V. Jensen, skulle man jo ikke tro, at der er 100 år imellem disse unge herrer.

Det 20. århundredes roman

Mødet med moderniteten, kønsidentiteternes udfordringer og et nybrydende arbejde med genrer og æstetik, forbinder Johannes V. Jensen og Thit Jensen, så forskellige deres forfatterveje end er. Johannes V. Jensen er virkelig en fornyer af sprog og genrer. Hans *Himmerlandshistorier* forbinder folkelig fortællekunst og modernisme på en æstetisk overraskende facon, og han skaber sin egne genrer af kortprosa og myter. Hans forfatterskab viser i lighed med andre forfattere i den såkaldt store generation fra begyndelsen af det 20. århundrede, at de helt afgørende fornyelser af litteraturen opstår, når en folkelig mundtlig tradition forbindes med en avanceret eksperimenterende æstetik. I den skelsættende digtsamling, *Digte 1906*, lægges der for med et digt på ravjysk fremført af to husvilde vagabonder, og samlingen fortsætter med de omvandrende musikanters ”Godnat!”, før den bevæger sig videre til digte om myterne, arbejdet og modernitetens skikkelser for at afslutte samlingen med oversættelser af den amerikanske modernist Walt Whitman. Det er en suveræn og helt ny måde at komponere en digtsamling på – det er et åbent værk, der rækker ud efter verden, efter kosmos, efter traditionen og de poetiske fornyelser. Johannes V. Jensens digte og prosa springer ind i billeder og situationer, som rammer plet og gør det frydefuldt at læse. Ofte sætter hans bedste tekster stedet i centrum og gør det til at skæringspunkt mellem fortid, nutid og fremtid som klassikeren, ”Paa Memphis Station” eller ”Ved Frokosten”. Hans tekster har også en egen selvironi og humor, som ikke altid har fået så stor opmærksomhed. Man trækker på smilebåndet, når

digteren tilstår, at han midt i sine danaistiske drømme står og hakker tænder, når han indrømmer, at han glæder sig til at blive en gammel mand, når han selvhøjtideligt fremhæver, at han omfatter cafeens kelner med sympati, eller når han midt i en kosmisk natteoplevelse med romantiske undertoner husker på, at morgenen vil konfrontere ham med ”vaskefad, skohorn, tandbørste og hele historien”. Midt i poesien om modernitetens splittelse, kværnende ødelæggelse af gamle idealer, dens store maskiner og trivielle hverdage er der en livgivende humor, et strejf af selvironi, som giver teksterne et ganske særligt bid. Den tandbørste, som Jensen digtede om til Thit, bruger han selv, ganske bogstaveligt i *Digte 1906*.

Da danske læsere skulle vælge det 20. århundredes bedste litterære værk, faldt valget på Johannes V. Jensens *Kongens Fald*, og det er ganske mærkeligt, at et flertal valgte en bog fra det forrige århundredskifte til århundredets bog. Det er også tankevækkende, at det er en roman, der udspiller sig i reformationstiden, som valget faldt på, ikke nogen samtidsroman. *Kongens Fald* udkom i tre dele fra 1900 til 1901. Det er ikke noget letlæst værk, et flertal foretrak, men det er et overraskende værk, fuldt af brud både mellem personer og handlingstråde og i selve romanens opbygning.

Kongens Fald fortæller blodige historier omkring den vilde, refleksionsyge og tvivlende Kristian II, der foranstaltede det stockholmske blodbad i 1521 og blev afsat af sit eget folk. Parallelt skildres kongens spejlbillede, landsknægten Mikkell Thøgersen, der deler kongens svagheder. Romanen er ofte blevet tolket som en fortælling om tvivlen som en moderne mental tilstand, om den psykiske sammenhæng mellem voldelig adfærd og manglende handlekraft og ikke mindst om en særlig dansk tvivlrådighed og nederlagsstemning efter 1864. Ved kåringen i 1999 undrede flere litteraturkritikere sig netop over, at den dybt depressive historie om Kristian II, der går til i sin egen tvivl, og om den grimme, onde og hadefulde Mikkell, der næsten ikke er til at holde ud, kunne blive ved med at fængsle danske læsere. Men kritikkerne var også selv i stand til at levere svaret: Romanens styrke er dens vitale sprog. Da *Kongens Fald* begyndte at udkomme, var anmelderne ikke særlig begejstrede, men sproget formildede dog også dengang litteraternes dom. *Politikens* toneangivende kritiker, Edvard Brandes sluttede sin anmeldelse af første bog, ”Foraarets Død”, med at fremhæve, at ”det urdanske Sprog og de mange nye Ord” altid vinder læseren for Johannes V. Jensen, ”ogsaa naar man ellers ikke finder noget stærkt Interesserende. Talentet er ogsaa til Stede i ”Foraarets Død”, selv om Forfatteren næppe har skænket Bogen sin dybeste Interesse” (Edvard Brandes anmeldelse er optrykt i *Politiken* 13.05.1999). Det var atter selve sprogets og fortællingens udformning, der var motivation, da *Kongens Fald* blev skudt direkte ind

på Kulturkanonen i 2003 med en smuk bemærkning om, at værket ”fortjener ti ud af ti stjerner” for ”fortællingens flyvende fart” og ”stærkt billeddannende sprog” (http://kulturkanon.kum.dk/Litteratur/kongens_fald/) Kritikken peger på noget yderst væsentlig omkring Johannes V. Jensens roman. Den historiske handling om tvivl og nederlag, bliver faktisk en anledning til at skabe et moderne sprog, hvor læser og forfattere kan udforske og tænke – ikke i budskaber og meninger - men i helt nye billeder, kritik og tvivl. Mens religiøse og nationale symboler begynder at vakle i overgangen fra det 19. til det 20. århundrede, glimter og stråler nye oplevelser og eftertanker i den moderne digtning. I stedet for at genrejse en national heroisme, løfter Johannes V. Jensen romanen ind i en ny tid.

Også Johannes V. Jensens myter bliver en moderne æstetisk form, en udgave af den kortprosa, som en række af hans samtidige også dyrker: fra Sophus Claussen til Herman Bang og Johannes Jørgensen. Myten er, ifølge en af Johannes V. Jensens udtalelser om genren, et spring ind i et billede, og genren ser ud til at være for Johannes V. Jensen til at arbejde på tværs af medier og genrer og bringer tekster fra det ene medie videre i et andet. De fleste af myteteksterne er i deres første form avistekster, der senere optrykkes i samlinger af myter og fortællinger. Johannes V. Jensen blev i 1944 tildelt Nobelprisen i litteratur, netop for sin poetiske fantasi, sin intellektuelle nysgerrig og sin dristige, skabende stil.

En fortsat inspiration

Mange forfattere har i både det 20. og 21. århundrede ladet sig inspirere af Johannes V. Jensen og Thit Jensen. Johannes V. Jensen fandt en stærk efterfølger i Klaus Rifbjergs og 1960'ernes konfrontationsmodernisme, der fortsatte Jensens udforskning af den moderne verden, dens hverdage, kendsgerninger, trivialiteter og dens fortrængninger. Klaus Rifbjergs digtning var rastløst, rejselysten og vital som Johannes V. Jensens moderne poesi. Rifbjergs digtsamling, *Konfrontation* (1960) har modernitetstematik og poetisk humor tilfælles med Jensen, som når han digter om sæbe, tømmermænd, erotik og kraner.

Også Johannes V. Jensens rejseskildringer er fulgt op af Klaus Rifbjerg og Tom Kristensen, og senere af Carsten Jensen og ikke mindst Thomas Boberg, hvis rejseblik er åbent og engageret som Johannes V. Jensens, eksempelvis i han bog, *Africanas* (2018).

Kongens Falds mange dristige og vilde scener og billeder har sat sig spor frem til også en yngre generation af digtere, blandt andet finder vi paralleller hos Christina Hesselholdt og Harald Voetmann. Måske er det først og fremmest Johannes V. Jensens uforfærdede evne til at gå ind i et billede, skabe en fysisk konkretion, der er

på vej mod det abstrakte, der finder ligheder hos flere af de nyere forfattere. Når man læser nyere dansk litteratur, er det tydeligt, at Anders Graas hest ikke blevet sprættet op forgæves, og Carolus blev ikke forgæves de litterære flammers offer i *Kongens Fald*. Johannes V. Jensen formår at få sine billeder og situationer til at veksle mellem det skønne, det grusomme, det hæslige og det fascinerende. De er simpelthen en opdagelse af materialitetens og det fysiskes overraskende dimensioner og muligheder. Kødtrævler og muskler bevæger sig i *Kongens Fald* på det døde dyr; den sanselige krop bliver et eventyrligt, nærmest magisk rum, et stykke billedkunst i mange ublu østerlandske farver, som måske også inspirerede Bjørn Nørgaard i hans hesteslagting i 1970.

”Da Brystet blev aabnet, var der ligesom en Hule, store hvidblaa Hinder hang ned, brunt og sort blod kom ud af Smaahuller i de aarede Vægge, det gule Fedt stod fra Loft til Gulv i langelige drivende Klaser.” (Johannes V. Jensen, *Kongens Fald*, 1900-1901/2015, s. 30).

Voetmanns roman om Tycho Brahe, *Alt under månen* (2014), arbejder med en kødelig og dødsbevidst æstetik, der har ligheder med Johannes V. Jensens billedunivers. Voetmanns historie er også en historie om tvivl, der minder læseren om, at også vor tids viden og videnskab kun viser os en flig af universet, og at vores vildfarelser kan være lige så talrige, som de var på Tychos tid. Her er Tychos beskrivelse af månen, som han så ivrigt studerer og kalder for hun:

”Hun trækker vod gennem mennesket, har en line og et bundgarn i os alle. En slags pludder hvirvles op i en sky til hjernen, en anden pibles ud gennem kønnet, når hun snører livmodersækkene op. Hun krænger deformiteten frem af fostermassen i dyrs og kvinders buge og lyser ligegyldigt ned på disse sine sande børn, de seksbenene lam, hermafroditterne og kykloperne, alle de savlende tåber, der avles i synd, overalt hvor hun stråler [...] Hun er smuk som et flækket lårben. Hun er smuk som en hugtand, der lyner gennem rabiesfråde. Alt og alle, skinner hun på: vi er alt og alle i færd med at visne. Mælkedråber stiger gennem udspilede kitler, svulmer mellem brystvorte og tungespids. Skamben gnubbet mod svedigt skamben. Altid de forbandede skød, der åbner sig, sluger slim og harker blod ud. Altid den kyske måne, der glor ned på alle jordens harkende og slubrende skød. Et krabbeskjold, der kommer til syne i strandkanten, når bølgeskummet viger. En pandeskal, når huden er skyllet forbi. (Harald Voetmann, *Alt under månen*, 2014, s. 26-28).

Mon ikke Johannes V. Jensen ville have gouteret dette månesceneri? Mange forfattere er i alt fald fortsat optaget af Johannes V. Jensens billedskabende digtning og hans sproglige modernitet, og han bøger udkommer som klassikere i stadig nye udgaver og oplag.

Det samme gælder flere af Thit Jensens romaner. Mange forfattere – med Maria Helleberg som måske den nærmeste arvtager - fortsætter hendes skildring af historiske kvinde og heltinder, og vi læsere elsker stadig de farverige, fortælleglade romaner om historiens spændende kvinder.

Den del af Thit Jensens forfatterskab, der kritisk skildrer samtidens kvindeliv, er også et vigtigt indslag i nutidslitteraturen, om end tematikken og kritikken har forandret sig. Eksempelvis kan Leonora Christina Skovs kritiske skildring af et betændt mor-datter-forhold i *Den der lever stille* (2018) og Kathrine Marie Guldagers *Bjørnen* (2018), der skildrer en kvinde, der forlader hjem, mand og barn, ses i sammenhæng med Thit Jensens kønskritiske samtidsromaner.

Den moderskabstematik, som Thit Jensen, tog op, og som fik hende til at bryde flere tabu og gjorde hendes yderst kontroversiel, ses også i dag, selv om kritikken har andre mål og andre perspektiver end Thit Jensens, og selv om den litterære tematik ikke vækker den furor, som den gjorde i Thit Jensens samtid. Den morsomme og meget tankevækkende skildring af fertilitetsindustrien og dens forestillinger om sæddonorer, befrugtning og moderskab i Kristina Nya Glaffey's *Padder og krybdyr* (2012) er indimellem af et Thit Jensens tilsnit. Lyt blot til denne passage om sæddonorer:

”Man skulle slet ikke kalde sæddonoren for far. Det var en stor misforståelse, stod der på Nina Storcks hjemmeside. Man skulle i stedet kalde ham donor. Vi ved ikke, hvem din donor er, men når du bliver 18, har du selv mulighed for at opsøge ham. Eller din donor er anonym, og der er ingen, der ved, hvem han er. Heller ikke dem på fertilitets-klinikken. Det gav da god mening. Selvfølgelig var man ikke far til et barn, når det eneste man havde bidraget med var at sperme otte gange i en plastikkolbe. Det ville være fuldstændige ude af proportioner at betragte en 21-årige jurastuderende der lige var flyttet hjemmefra, og som stadig fik resterne fra aftensmaden med hjem i en Tupperwarebøtte som far. Det gav faktisk sig selv, når man tænkte en anelse over det. Han havde fået 500 kr. mere om måneden som han kunne bruge til Clearasil eller death-metal-plakater til sit diminutive kollegieværelse (Kristina Nya Glaffey, *Padder og Krybdyr*, 2012, s. 17)

Man husker også Thit Jensen og hendes uforfærdede kritik af sin tids ideer om moderskabet og hendes kamp for det frivillige moderskab, når man læser Maja

Lucas' bog, *Mor. En historie om blodet* (2016). Lucas bryder et tabu, når hun skildrer en nybagt mors manglende evne til at leve op til alle moderlighedsforestillingerne og ryster læserne med sin nedtonede stil. Hun beskriver oplevelser og tanker, der ikke må siges og næres, især en uvilje mod barnet, der så grundlæggende har ændret hendes liv: "Hun har selv valgt at få et barn, men ingen har forberedt hende på hvad det vil sige. Mindst af alt hendes forældre og søskende, som jublede ved beskeden om graviditeten. Hun er programmeret til at tro, at barnet er en lykke (s. 64). En anden tankevækkende og tabubrydende skildring af moderskabet finder vi i Cecilie Linds langdigt, *Mit barn* (2019), der blev anmeldt meget rosende i *weekend-avisen* under overskriften "Moderguden splatter ud" (Lone Nikolajsen, 27.9 2019)! Også mandlige forfatters skildring af deres oplevelse af familieliv og faderroller er vigtige at bemærke i nutidens litteratur. Rolf Sparre Johanssons digte *Søvn* (2015) beskriver en vordende fars oplevelser af skanninger og modstridende meldinger om fosterets tilstand og hans liv som nybagt far, der ikke rigtig kan håndtere de mange krav, der stilles til ham, og som dødtræt bruger sine nætter på i en uendelig båndsløjfe at synge Postmand Per-sangen for sin lille datter. Der er et anstrøg af Thit Jensens indsigt i forælderrollens udfordringer i disse digte.

Der er bånd og brud mellem Thit Jensen og Johannes V. Jensens forfatterskaber og nutidens litteratur. Vi stiller stadig grundlæggende spørgsmål, om hvilken rolle biologisk køn spiller, om hvordan sociale køn konstrueres og leves, om forældreskab og eksistentiel tvivl. Nogle af de to berømte søskendes offentlige meninger er forældede. Men deres fortællekunst gnistrer, lyser og forbinder sig, også med eftertiden, sådan som arkitekturen i deres nye hus gør det så elegant og løfterigt.

Hjertelig tillykke!

Anne-Marie Mai